

E.M. REMARQUE'S WORLD

Radu Mirela

Assist. PhD, "Titu Maiorescu" University of Bucharest

Abstract: We cannot start an analysis of EM Remarque's works without mentioning the artistic and social context of the time. At the beginning of the twentieth century, bourgeois literature is overturned by the two world wars. Naturalism and realism are considered obsolete and their place is taken by expressionism, dadaism, futurism, abysmal psychology and absurd literature. On this very labile literary background, Remarque remains traditionalist, advocating humanitarianism, addressing the issue of human destiny in an upset society and in prostration. World War it is a test of the validity of social and moral values in all belligerent states. Opposing the war mystification, which was considered a regeneration of energies, able to give birth to heroes, Remarque creates a rational, humanistic and hostile to war literature. His novels constitute a plea for dignity, generosity, honesty, non-compliance with perversion of aesthetic values. But in some novels, the author just wants to be simple observer, trying a more detached literary style. Remarque 's characters remain dignified, their behavior even when defeated equals a victory : the one of dignity and humanity .

Keywords: self-determination, dehumanization, modernism, humanitarianism, psychology

Erich Maria Remarque (1898-1970) (pe numele său adevărat Erich Paul Remark) și-a început activitatea literară încă de la vârsta de 16 ani, scriind lirică și diverse studii literare. Doi ani mai târziu era recrutat în armată în batalionul de rezervă al regimentului infanterie 78, iar în anul 1917 face parte din compania recruților de pe frontul de vest, garda a 2-a de rezervă din Hem-Lenglet. Această perioadă petrecută pe front avea să-i marcheze viața și creația literară. În urma unei răni, Remarque este retras din linia teatrului de război. Acest respire îi dă șansa să se concentreze pe scris. Renunță la serviciu active și la toate decorațiile. Remarque o cunoaște pe Marlene Dietrich, diva de la Paramount Pictures. Întâlnirea celor doi presupune un magnetism deosebit, urmat de o legătură ascunsă. În cele din urmă, Remarque va fi distrus emoțional de imaginea de sex simbol pe care Dietrich obișnuia s-o afișeze. În romanul *Arcul de triumf* (1945), Remarque se va referi prin intermediul narațiunii și a personajului feminin, la o așa-zisă legătură amoroasă avută cu o actriță (se bănuiește a fi Dietrich, cu toate că se

presupune că ar fi fost implicat și într-o relație cu Greta Garbo). Dar romanul care l-a consacrat în plan literar *Pe frontul de vest nimic nou*, a văzut lumina tiparului în 1929. Noutatea acestuia consta în devoalarea trăirilor psihologice a oamenilor de rând care, ajunși pe front, deveneau carne de tun. Doi ani mai târziu, în 1931, Remarque dedică ostașilor întorși de pe teatrul de război și incapabili să se reintegreze în societate, un alt roman *Întoarcerea de pe front*. În 1937, trilogia se încheie cu publicarea romanului *Trei camarazi*, care are în vedere aceeași drama a ostașilor reîntorși de pe front. Dacă până la începerea celui de-a Doilea război mondial Remarque a trait în Franța și Elveția, în 1939, emigrează în America. Odată cu încetarea celei de-a doua conflagrații, în 1948, prozatorul se reîntoarce în Europa natală, locuind în Elveția. Iar în 1952 își publică romanul *Soroc de viață și soroc de moarte* în care expune ororile Germaniei hitleriste. Tot războiului, dar de data aceasta primul război și mai ales urmărilor economice ale acestuia, îi sunt dedicate și paginile romanului *Obeliscul Negru* (1956). Activitatea sa literară ia sfârșit în 1962 când tipărește ultimul său roman *O noapte în Lisabona*. Remarque este modernist prin stilul anticalofil, prin dezaprobarea desăvârșirii dar și prin vădita intenție de a surprinde cititorul cu stilul său care nu ocolea obsesivul, absurdul și burlescul. *Pe frontul de vest nimic nou* conține în motto-ul său însăși viziunea autorului asupra conflictelor armate care omoară nu doar fizic, ci și moral: “Cartea aceasta nu vrea să fie nici act de acuzare, nici profesiune de credință. Vrea doar să încerce să înfățișeze o generație care a fost distrusă de război — chiar dacă a scăpat de obuzele lui.” Romanul a văzut tiparul prima dată în noiembrie și decembrie 1928 în ziarul *Vossische Zeitung* pentru ca în ianuarie a următorului an să fie publicat sub formă de roman. Urmarea acestui roman a fost *Drumul înapoi*, ambele având aceeași soartă: au fost interzise și arse de naziști. Un an mai târziu cartea a fost ecranizată de către regizorul Lewis Milestone și a câștigat un premiu Oscar. Folosirea persoanei întâi sporește gradul de autenticitate. Tonul auctorial vine să dubleze claritatea descrierilor pentru a crea un tablou sinistru. Întreaga experiență traumatizantă a războiului este descrisă prin intermediul personajului central, Paul Baumer: “Pentru mine, frontul e o vâltoare halucinantă. Chiar când ești departe de centrul ei, în ape liniștite, îi simți puterea aspiratoare ce te atrage, încet, inevitabil, fără putință de împotrivire.”¹ De fapt, acest roman i-a atras și autoexilarea. Aparatul de propaganda a lui Goebbels i-a interzis romanele.

Pe frontul de vest nimic nou nu este o simplă descriere a ororilor războiului, el se constituie și în romanul “generației pierdute”, distruse de conflagrația mondială. Adolescenți

¹ E.M. Remarque, *Pe frontul de vest, nimic nou*, Editura pentru literatură, 1965, p. 46

care abia începeau viața ajung să cunoască îndeaproape moartea, plonjând în abisul deznădejdiei și al luptei pentru supraviețuire. Acești tineri ce nu aveau încă rădăcini, trăiesc războiul nu doar ca pe o rupere de trecut dar și ca o intrare într-un viitor în care nu aveau nimic la care să spere. Prin intermediul lui Paul Baumer, personajul narrator, aflăm că în spatele comunicatelor militare seci oamenii mor în chinuri, moartea îmbracă multe forme: obuze, schije, puști, mitraliere, grenade, tancuri sau gaze toxice și își găsește victimele oriunde. Singura șansă de supraviețuire este reîntoarcerea la condiția de animal, în care ascuțimea simțurilor poate face diferența între viața și moarte. Doar ignorând ororile din jur, doar dorind în mod egoist să supraviețuiești poți să treci prin acest calvar. Războiul îi oferă lui Baumer doar moarte și suferință, atrofierea sentimentelor umane și căderea în starea animalică. Războiul reduce personalitatea la o sumă de aptitudini specifice instinctului de conservare. Dar chiar și așa, războiul nu poate atrofia respectul pentru viața. Baumer, condus de instinctul de supraviețuire, ucide un francez. Agonia acestuia îi trezește sentimente sfâșietoare și încearcă să lupte împotriva inexorabilului. Tema războiului îl aduce pe Remarque mai aproape de expresionism, dar, spre deosebire de reprezentanții acestui curent ce apelează la imagini grotești, autorul nu aglomerează datele romanului cu fapte ci își atinge scopul prin redarea unor detalii semnificative.

Sunt descrise în detaliu liniștea aparentă între bătălii, amenințarea artileriei, lupta de a găsi mâncare și lupta continuă pentru supraviețuire. Soldatii sunt descriși ca fiind îmbătrâniți, storși din punct de vedere emoțional și zguduți. Paul merge acasă în premisie, ceea ce oferă cititorului o perspectivă mai clară asupra ravagiilor făcute de câmpul de luptă asupra psihicului personajului. Deși orașelul din care plecase nu s-a schimbat, personajul îl percepe ca pe o lume străină. Întors pe front, Baumer prezintă cititorului viața pe care o duc prizonierii ruși ce se află în lagărul de lângă barăcile soldaților nemți. În curând însă regimentul lui este transformat în divizie volantă, menită să fie trimisă oriunde. Vizitați de Împarat, soldații își pun întrebarea dacă acest război chiar are vreun înțeles. Întorși în linia întâi ororile războiului li se dezvăluie cu mai mare claritate. Baumer descrie cu groază prima crimă pe care o face cu propriile sale mâini. În timp ce grupul său ajută la evacuarea unei localități, Baumer și Kropp, prietenul său, sunt răniți. Ajunși în spitalul ambulant groaza devine mai mare, operațiile sunt mai degrabă un abator. Întors pe front cunoscuții lui cad rând pe rând: Berger e rănit, Detering încearcă să dezerteze și este prins, Muller, Bertinck, Kat mor. Însuși Baumer moare într-o zi de octombrie în 1918, într-o zi în care comunicatul oficial sună sec: "Pe frontul de vest nimic nou." Concluzia

este că viața unui adolescent nu înseamnă pentru marea mașinărie de război însetată de sânge. Romanul face parte din categoria bildungsroman-ului (în germană însemnând “roman de educație”) prezentând modelarea psihologică, morală și socială a personajului central. Acest proces de maturizare este unul lung și gradual, presupunând încleștări între aspirațiile protagonistului și ordinea socială, amintind de conceptul freudian al plăcerii versus realitate. În cele din urmă valorile spirituale ale protagonistului sunt înfrânte de societate. Temele principale ale romanului sunt criza “generației pierdute”, războiul (din acest punct de vedere apropierea operei lui Remarque de expresionism este evidentă), consecința dezumanizantă a războiului asupra personalității, apărarea demnității umane și a omeniei chiar și în cele mai vitrege situații.

Pentru a ajunge la rezultatul literar scontat, autorul face uz de o multitudine de metode retorice precum personificări, metafore, eufemisme, antiteze, întrebări retorice, hiperbole, onomatopee și aliterații. Aceste acumulări de forme stilistice vin să întregesc tabloul sumbru fie al vieții pe front, fie al existenței precare în societatea bântuită de urmările acestuia.

Între opera și viața autorului se pot stabili similitudini, ceea ce dovedește ca scrierile sale reflecta căutarea continuă a drumului spre adevăr. Tragedia poporului german târât în războaie nefaste, ororile nazismului și propria luptă împotriva “noii ordini” îl vor inspira și se regăsesc în toate romanele sale. Stilul său, deși necircumscriș vreunui curent literar, a primit influențe naturaliste și expresioniste (mai ales în romanele de debut literar) și chiar ale esteticii “noului roman” (*Cerul nu are favoriți*), Remarque rămânând totuși un apărător al romanului clasic.

Ludwig Bodmer, personajul central din *Obeliscul negru*, locuitor al unui mic oraș provincial Werdenbruck, lucrează la o firmă de pompe funebre și, pentru a-și rotunji veniturile modeste, în timpul liber profesează ca meditator pentru și organist la biserica unui sanatoriu. Incapabil să se adapteze societății post-belice, personajul încearcă să-și găsească refugiu în dragostea fizică alături de două dansatoare. Părăsit de acestea, își îndreaptă atenția către o schizofrenică din sanatoriu. Dacă narațiune nu uimește prin evenimente, ceea ce stârnește atenția este, în cazul acestui roman, acuitatea descrierilor vieții în perioada de restriște economică și caracterizarea personajelor. Cei care suferă în timpul perioadei de inflație sunt cei care și-a apărât țara. Romanul se constituie totodată într-o diatribe la adresa national-socialismului care începe să prindă teren pe fondul nemulțumirii populației pauperizate. Panoramă a existenței mizere, economic și psihologic, *Obeliscul negru* degajă un puternic

sentiment de revolt împotriva războiului și a urmărilor sale într-o societate din ce în ce mai coruptă.

Arcul de triumf îmbină ororile războiului cu o frumoasă poveste de dragoste între un chirurg care a reușit să scape dintr-un lagăr de concentrare și s-a refugiat în Franța, Ravic, și Joan Madou. Inevitabil, aparținând unor lumi diferite, relația lor este sortită eșecului. Și în romanul *Trei camarazi*, viața se reduce la un simplu trai de pe azi, pe mâine: “Existența se redusese, într-un mod înfiorător, la lupta meschină pentru supraviețuire. (...) viața devenise prea murdară ca să încapă în ea fericirea.”² Acest roman schimbă perspectiva. Deși continua formula narațiunii auctoriale, de această dată acțiunea se concentrează asupra frumoasei povești de dragoste între o bolnavă de tuberculoză și un supraviețuitor al tranșeelelor războiului. Remarque se încadrează tradiției umaniste antifasciste în literatura germană ce îi avea ca reprezentanți pe Thomas și Heinrich Mann, Bertold Brecht, Johannes Becher și alții. Proaspăt zdruncinată după sfârșitul primei conflagrații, literatura europeană a acelei perioade alege cu precădere tema războiului. Alături de romanul lui Remarque mai putem aminti opera lui Gunter de Bruyn, Diter Noll și Gunter Hofe.

BIBLIOGRAFIE

1. E. M. Remarque, *Pe frontul de vest nimic nou*, Editura pentru literatură, 1965
E. M. Remarque, *Trei camarazi*, Editura Romhelion, 1992
2. David Long and Peter Wilson, *Thinkers of the Twenty Years' Crisis: Inter-war Realism Reassessed*, Clarendon Press Oxford, 1996

² E.M. Remarque, *Trei camarazi*, Editura Romhelion, 1992, p. 253